

Anàlisi, reptes i perspectives del sistema educatiu de les Illes Balears

Martí X. March i Cerdà

RESUM

Un dels objectius d'aquesta introducció de l'Anuari de l'educació de les Illes Balears 2005 és analitzar la realitat educativa de les Illes Balears durant el darrer curs escolar; tanmateix, cal assenyalar que el desenvolupament d'aquesta anàlisi any rere any implica, d'entrada, un problema important, ja que els canvis que es poden constatar són mínims, almenys des d'una perspectiva quantitativa; però si els canvis quantitativs són mínims, és evident que es poden assenyalar petits canvis o tendències que ens poden ajudar a tenir una radiografia clara del sistema escolar de les Illes Balears. Una radiografia que no pretén ésser exhaustiva, però que té la intenció de fer conèixer els trets del sistema educatiu que són més significatius, almenys des de la nostra perspectiva.

RESUMEN

Uno de los objetivos de esta introducción del Anuario de l'educació de les Illes Balears 2005 es analizar la realidad educativa de las Islas Baleares durante este último curso escolar; no obstante, hay que señalar que el desarrollo de este análisis de año en año implica, de entrada, un problema importante, ya que los cambios que se pueden constatar son mínimos, al menos desde una perspectiva cuantitativa; pero si los cambios cuantitativos son mínimos, es evidente que se pueden señalar pequeños cambios o tendencias que nos ayuden a tener una radiografía clara del sistema escolar de las Islas Baleares. Una radiografía que no pretende ser exhaustiva, pero que tiene la intención de dar a conocer aquellas características más significativas del sistema educativo, al menos en nuestra opinión.

En aquest capítol, el que pretenem és posar de manifest els punts més significatius del sistema educatiu de les Balears, que són reflex, d'una banda, dels capítols que componen el present Anuari i, d'altra, de les reflexions que sobre les diverses problemàtiques educatives de les Balears he realitzat sobre el present curs acadèmic. Tanmateix, no es pretén fer un resum del que s'ha dit, del que s'ha escrit, del que s'ha reflexionat o del que ha passat; l'objectiu va més enllà i és diferent: hom pretén fer una reflexió que ens ajudi no sols a conèixer la realitat educativa balear, sinó a comprendre aquesta realitat i les perspectives del sistema educatiu de les Illes Balears, en el context del sistema educatiu espanyol, en el procés de construcció de la Unió Europea i en el marc d'una societat cada vegada més globalitzada, fins i tot des de l'òptica educativa. En el marc, doncs d'aquestes reflexions, els trets que caracteritzen aquesta anàlisi sobre el sistema educatiu de la comunitat autònoma de les Illes Balears són els següents:

1) Un primer element de reflexió, que es refereix al conjunt de l'Estat espanyol, és que les comunitats autònomes constitueixen una realitat educativa cada vegada més rica en matisos, més important des de la perspectiva de la política educativa, més dinàmica en funció de les seves responsabilitats, competències, activitats i funcions, més transcendent en funció de la seva capacitat de prendre decisions, però, sobretot, més real des de la perspectiva legal o dels mateixos fets. Una realitat educativa cada cop més important, una vegada que es va completar la transferència de les competències educatives a cada comunitat autònoma. Des d'aquest moment cada comunitat no sols va tenir la responsabilitat de gestionar adequadament la transferència realitzada, sinó, sobretot, la possibilitat de dissenyar una

política educativa pròpia en el marc de la legislació educativa estatal. Es tracta d'un fet rellevant, ja que implica, malgrat els condicionants de caràcter estatal, que una part important de la responsabilitat educativa recau en cada comunitat; i aquest fet és significatiu tant des de la perspectiva política com des de la perspectiva pedagògica, ja que implica tenir capacitat de decidir el nivell de despesa educativa, la construcció de centres educatius, la política de professorat que es vol desenvolupar, el model pedagògic que es vol construir, el nivell d'autonomia dels centres, els processos d'escolarització, les relacions entre l'escola pública i l'escola concertada, les polítiques escolars de normalització lingüística, les relacions amb els sindicats de l'ensenyament o les AMPA, el tractament de la diversitat escolar, les relacions institucionals amb els ajuntaments pel que fa a l'àmbit educatiu, la política de gratuïtat dels textos escolars, la creació de serveis educatius complementaris a les escoles públiques, les ràtios professor/alumnes, el model de formació permanent del professorat, etc. Es tracta, en qualsevol cas, de la constatació que el nivell de descentralització educativa és un fet, encara que puguin existir diversos condicionants de diferents tipus.

Tanmateix, i en relació amb aquesta realitat autonòmica de l'educació, aquesta no sols s'ha d'analitzar com una manifestació de la política educativa desenvolupada, sinó que implica la necessitat d'institucionalitzar, des d'una perspectiva metodològica, una forma d'analitzar la realitat educativa espanyola; en aquest sentit, cal parlar de dues formes d'anàlisi del sistema educatiu espanyol: d'una banda, analitzant-lo des d'una perspectiva legal estatal, i, d'una altra, des d'una perspectiva autonòmica territorial, articulant els dos plantejaments de forma sistemàtica, amb la finalitat de tenir una comprensió global de l'educació a l'Estat espanyol. Des d'aquesta perspectiva, caldria **la construcció i el desenvolupament d'un sistema d'indicadors educatius comuns de caràcter estatal i autonòmic** que permetés realitzar una anàlisi profunda, real, sistemàtica, evolutiva i rigorosa de l'educació dins l'Espanya autonòmica, amb l'objectiu no sols de conèixer i comprendre la realitat educativa, sinó d'articular propostes de política educativa general i territorial. En tot cas, el repte de la construcció de l'Espanya autonòmica, des de la perspectiva educativa o de qualsevol altre aspecte de política de benestar social, és fer compatibles i possibles el dret i el deure de l'educació, el dret i el deure d'aprendre, els principis d'igualtat i d'equitat, el principi de solidaritat i el dret d'exercir les pròpies competències educatives, el principi de descentralització i el principi de vertebració i cohesió territorial i social. El camí de la descentralització educativa és inqüestionable, almenys constitucionalment o políticament, però, al mateix temps, en un món globalitzat, en un moment —difícil— de construcció europea, és necessari trobar els punts de convergència que facin més eficaç socialment i més eficient econòmicament el tractament de la diversitat educativa per part dels poders educatius regionals o locals. Aquest és un repte sobre el qual, pens, cal continuar reflexionant.

2) Un segon element sobre el qual cal reflexionar es refereix a **les relacions entre l'estructura educativa de les Illes Balears i la societat del coneixement**; efectivament, es tracta d'un tema complex que és important abordar, si hom té en compte no sols la importància de l'educació en el món actual, sinó, sobretot, el que diuen els estudis econòmics recents de les Illes Balears sobre la problemàtica de la productivitat i de la competitivitat, els problemes de les empreses en relació amb la política de R+D+i, la importància de la construcció en el model de creixement de les Balears o les reflexions sobre la necessitat de canviar determinats aspectes del model turístic de les Illes Balears. Es tracta d'un seguit de temes que obliguen a reflexionar sobre el paper de l'educació en la consolidació de la societat del coneixement de les Balears. La pregunta que ens

podem formular és, en aquest sentit, la següent: **és l'educació de les Balears un factor positiu en el procés d'integrar les Illes Balears dins la societat del coneixement, dins l'economia de la innovació, dins la política de recerca i desenvolupament?** Tot i que es tracta d'un tema complex, intentaré plantejar un seguit de reflexions a l'entorn de l'esmentada qüestió, centrada en aquest segon apartat sobre el sistema escolar no universitari; en altres apartats es farà una referència a la realitat universitàries de les Illes Balears:

- A) La primera reflexió que podem realitzar és que històricament l'educació no ha estat, a les Illes Balears, un factor de desenvolupament econòmic i de cohesió social; ans al contrari, les dades i els fets ens demostren el poc pes i la poca importància de l'educació. Així, hom pot afirmar que, si bé el boom turístic de les Illes Balears ens ha possibilitat un creixement important en tots els terrenys, malgrat els problemes que ha generat, és evident que aquest desenvolupament es va realitzar dins un context social en què l'escola, la formació, el nivell educatiu o la qualificació de la mà d'obra eren prou baixos i poc importants. El desenvolupament de la nostra economia es va fonamentar sobre altres factors que poc tenien a veure amb l'existència d'unes condicions formatives adequades.
- B) La segona reflexió és que, si bé la institucionalització de la democràcia, amb la posada en marxa de diverses lleis i polítiques educatives, ha implicat una millora important i significativa de l'educació, cal posar de manifest l'existència d'importants dèficits en els diversos nivells educatius, tant des de la perspectiva de l'escolarització en els nivells obligatoris, com des de la perspectiva de la qualitat del producte escolar existent. Per tant, tot i les millores que hi ha hagut, que han estat i són moltes, cal assenyalar l'existència d'importants problemes educatius. En aquesta perspectiva cal posar de manifest que tant la Llei general d'educació de 1970 com la implantació del model constitucional i autonòmic d'educació a partir de la dècada dels anys vuitanta fins a l'actualitat, ha possibilitat a les Illes Balears la construcció d'un sistema escolar cada vegada més suficient, cada vegada més igualitari, cada vegada de més qualitat, tot i els perills, les insuficiències, les debilitats i les contradiccions. Per tant, aquests més de vint-i-cinc anys de democràcia han contribuït a les Balears a la millora de l'escola, dels seus resultats, dels seus recursos o de la seva percepció, malgrat els problemes existents tant des de la perspectiva quantitativa com qualitativa.
- C) Amb la tercera reflexió cal assenyalar l'existència de debilitats, de contradiccions i d'insuficiències en el sistema escolar de les Illes Balears, que coexisteixen amb forteses, possibilitats i oportunitats; en aquest sentit cal assenyalar el següent:
- a) El creixement del nombre d'estudiants dels nivells obligatoris és una de les característiques que defineixen de forma clara el sistema educatiu de les Balears en relació amb d'altres comunitats autònomes en què el decreixement educatiu és un fet. Es tracta, doncs, d'un fet que, si bé té connotacions positives des de la perspectiva demogràfica, econòmica i educativa, planteja problemes importants, ja que no es donen les condicions per fer una escolarització adequada i no hi ha els recursos suficients per poder aconseguir uns estàndards quantitius i qualitius de l'esmentada escolarització. Així, el ritme de construccions escolars, començat pel govern del pacte de progrés i continuat pel govern del Partit Popular, no pot donar resposta suficient a aquest creixement, a vegades descontrolat, a causa, fonamentalment, però no solament, de l'allau immigratòria. A més, aquest increment del nombre d'estudiants en els nivells obligatoris és un dels més importants que es donen en relació amb les diverses comunitats autònomes espanyoles.

- b) Però, juntament amb aquest important procés d'escolarització en els nivells obligatoris, s'han d'assenyalar les baixes taxes d'escolarització en els nivells no obligatoris —formació professional, batxillerat, ensenyament superior i educació universitària. Es tracta, doncs, d'una contradicció important que pot tenir a llarg termini importants conseqüències per a la cohesió social i per al desenvolupament econòmic de les Illes Balears. Això vol dir, en qualsevol cas, que es tracta de nivells educatius amb unes possibilitats de creixement importants.
- c) En el context d'aquesta problemàtica de l'escolarització, el fenomen de la immigració escolar resulta realment un element nou i canviant, complex i difícil, dins el panorama de l'educació de les Illes Balears; un fenomen que té un seguit d'impactes importants pel que fa a l'increment del nombre d'alumnes, a l'augment de les ràtios professor/alumnes, al tractament adequat de la diversitat amb totes les conseqüències que aquest fet pot implicar des de la perspectiva del rendiment escolar o de la mateixa convivència i a la desigual escolarització entre l'escola pública i l'escola concertada; un model d'escolarització desigual dels estudiants immigrants entre centres públics i centres concertats, que pot produir progressivament una dualització social i escolar. Una qüestió de la qual cal fer un seguiment. Es tracta, en qualsevol cas, de transformar una situació problemàtica en una oportunitat per millorar la qualitat de la nostra educació, reconeixent el paper clau de l'escola en el procés d'integració d'aquest col·lectiu, però utilitzant altres mecanismes institucionals d'integració i cohesió social.
- d) Una qüestió que ja es va posar de manifest a l'Anuari de l'educació de 2004 és la insuficiència del finançament educatiu de les Illes Balears, tant pel que fa a l'educació no universitària com a la universitària. Però aquesta insuficiència de finançament, que té diverses causes, que té diversos factors explicatius, comença a tenir un caràcter estructural, i es constata, en aquest sentit, una situació d'*impasse* per resoldre políticament aquesta qüestió. Cal tenir en compte que el creixement del nombre d'estudiants dels nivells obligatoris necessita un acord entre el govern central i el govern autonòmic per possibilitar l'existència de recursos adequats. Però aquest acord sobre la millora del finançament autonòmic de les Balears, bàsicament pel que fa a la sanitat i l'educació, implica, també, la necessitat de plantejar les prioritats de la despesa educativa que es vol desenvolupar; efectivament, si important és el nivell de despesa educativa, també resulta significatiu el tipus de despesa, la manera com es gasta. A més, cal tenir en compte que el problema del finançament no sols té conseqüències sobre aspectes globals i estructurals del sistema educatiu (construcció de centres, plantilla de professorat, etc.), sinó, i fonamentalment, sobre la qualitat, els serveis educatius dels centres i, sobretot, la seva vida quotidiana, que al final és el més important perquè afecta estudiants, professors, famílies concretes i la qualitat del producte escolar. Tanmateix, el problema del finançament de l'educació és, també, un problema d'abast espanyol; efectivament, la baixa despesa pública en educació no universitària i universitària, tant des de la perspectiva del PIB com de la despesa per estudiant, és un fet que cal abordar si es vol aconseguir realment una educació de qualitat. Per tant, és evident que el nostre problema de finançament de l'educació necessita un increment de la inversió educativa a tot l'Estat que ens iguali amb els països del nostre entorn. Suposarà la LOE una solució als problemes de finançament del sistema educatiu espanyol? Tot i l'escepticisme existent sobre aquesta qüestió, el fet que s'hagi proposat l'existència d'una memòria econòmica de la reforma educativa cal que sigui analitzat de forma positiva; però cal passar de les paraules als fets.
- e) Aquesta manca de recursos públics i de finançament per a l'educació a les Illes Balears té, i encara en pot tenir més, importants conseqüències des de la perspectiva de la polarització

i la dualització social i educativa; efectivament, hi ha el perill, en algunes zones i en alguns centres educatius, de produir un model d'escolarització que faciliti la dualització social i educativa, que possibiliti una percepció social negativa de l'escola pública o que classifiqui els centres educatius en funció de la composició social o cultural del seu alumnat. Es tracta d'una qüestió complexa i delicada que es pot agreujar des de la perspectiva de l'escolarització de l'alumnat immigrant. Aquesta qüestió educativa implica fer una reflexió profunda, assossegada, consensuada i sense apassionament sobre un seguit d'aspectes de la política educativa: l'increment de la inversió en educació amb una prioritització adequada d'objectius, la institucionalització d'unes noves relacions entre l'escola pública i l'escola concertada des de l'òptica de la igualació dels seus drets i dels seus deures i la gratuïtat real de l'educació obligatòria a tots els nivells. En qualsevol cas, només la inversió en l'escola pública és la que, de facto, pot fer disminuir els processos de dualització social i educativa; i aquesta és una qüestió fonamental, ja que només hi pot haver una millora global de l'educació si hi ha un increment dels recursos dedicats a l'escola pública. Fins i tot hom pot afirmar que, per a l'escola privada/concertada, aquesta millora de l'escola pública és fonamental, al marge de la competència entre ambdós tipus de centres en determinades zones i en funció de determinades classes socials.

- f) No és estrany, doncs, atesos aquest problema de finançament i aquesta polarització i dualització educativa en determinades zones, juntament amb la poca tradició de renovació pedagògica, amb el model socioeconòmic existent i amb la manca històrica d'una cultura social en favor de la formació, en procés lent de modificació i de canvi, que els indicadors de rendiment i de qualitat educativa siguin realment millorables a les Illes Balears. Tot i que, a vegades, es produeix una tendència excessiva a l'alarmisme social, a la simplificació de les dades sobre el mal anomenat fracàs escolar, és evident que cal fer un esforç per millorar el rendiment de l'escola, dels estudiants. I aquesta millora del rendiment implica no sols incrementar recursos cap als centres sostinguts amb fons públics, sinó dur a terme canvis organitzatius interns, reformular les funcions de l'escola, redefinint els continguts instructius i els valors educatius que cal treballar, i potenciar la formació inicial i permanent del professorat.
- g) Un fet que cal assenyalar és, sens cap dubte, l'ús que, segons dades difoses per l'INE, estan fent els joves de les Illes Balears de les noves tecnologies, sobretot de telèfons mòbils, ordinadors o Internet. Aquest fet és significatiu, malgrat que l'ús de les noves tecnologies a les escoles de les Illes Balears necessiti una acceleració important. Amb tot, les dades d'ús són un bon reflex i una bona oportunitat, tant per al sistema educatiu com per al sistema econòmic, en el procés de desenvolupament de la societat del coneixement a les Illes Balears, malgrat sigui necessari posar en marxa altres polítiques.
- h) El desenvolupament de la societat balear posa de manifest la progressiva institucionalització de l'educació no formal, de la idea de l'aprenentatge al llarg de tota la vida o de l'educació social. Així doncs, a les Illes Balears cal assenyalar, d'una banda, l'existència de diverses institucions educatives no escolars en procés d'institucionalització i de professionalització i, d'altra banda, la necessitat de posar en marxa una política que reforci la institucionalització de l'educació social, com a resposta a les noves demandes socials, econòmiques, culturals, formatives i tecnològiques. Es tracta d'una nova necessitat, d'un nou repte social i educatiu i d'un nou dret en procés d'institucionalització, sobre el qual cal conèixer més i fer més. En qualsevol cas, la institucionalització, la generalització i la democratització d'aquest tipus d'educació són un factor de reforçament, cada vegada més important, per a la consecució d'una

política escolar eficaç, de qualitat i equitativa, tenint en compte la pèrdua de funcions de l'escola i el sorgiment de noves formes d'educació. A més, la realitat urbana actual, les noves formes de família, la necessitat de conciliar la vida laboral i la vida familiar, les noves demandes educatives, etc., obliguen a posar en marxa diverses iniciatives d'educació social i a desenvolupar acords entre l'administració autonòmica, l'administració insular i municipal, les empreses, les diverses institucions socials i el conjunt de la societat civil.

Per tant, ens trobam dins una situació en la qual coexisteixen debilitats i forteses, aspectes positius i aspectes negatius, èxits i fracassos, oportunitats i possibilitats, progressiva conscienciació social i empresarial sobre la importància de l'educació, malgrat la lentitud del dit procés, etc.¹ En aquest context, cal afirmar que **si volem que l'educació de les Illes Balears pugui contribuir amb eficàcia a la integració de la nostra comunitat en el si de la societat del coneixement, és necessari donar un impuls més intens al sistema escolar, com a condició sine qua non perquè la nostra societat sigui cada vegada més una realitat més innovadora, més oberta, més competitiva, més cohesionada. I això implica, d'una banda, voluntat política, voluntat institucional, però també voluntat social, voluntat dels ciutadans balears.**

3) Un tercer element de reflexió es refereix als resultats de l'informe PISA i les seves repercussions dins el món educatiu. Efectivament, no hi ha cap dubte que els resultats de l'informe PISA en un seguit d'àrees, com les matemàtiques, la lectura o les ciències, foren, durant les darreres setmanes de l'any 2004 i bona part de l'any 2005, la qüestió educativa que va ocupar i preocupar el conjunt de la societat i de la comunitat educativa, els responsables polítics i els experts educatius, els mitjans de comunicació i els sectors econòmics i socials. Amb tot, un té la percepció que els resultats que mostra l'informe PISA no han servit més que per ratificar les opinions i les certeses que es tenien sobre les forteses i les debilitats del sistema educatiu espanyol. Les posicions prèvies que existien sobre els problemes i les solucions s'han mantingut, de fet, allà on estaven; i, a més, s'ha evidenciat que els reduccionismes legals, polítics, ideològics o pedagògics s'imposen a l'hora d'explicar els resultats obtinguts pels estudiants de secundària, quan la qüestió és més complexa.

En qualsevol cas, tot i que els resultats de l'avaluació de PISA exigirien una anàlisi més profunda, crec necessari fer un seguit de reflexions que puguin aportar més elements per poder comprendre el perquè dels coneixements obtinguts pels estudiants espanyols de secundària. Així, és evident —i aquesta és la primera reflexió que cal realitzar— que els resultats de PISA són, per dir-ho en termes suaus, manifestament millorables, almenys en termes macros o generals. Tanmateix, seria necessari, per tal que l'anàlisi fos més completa, més complexa i més rigorosa, que els resultats obtinguts pels estudiants avaluats fossin objecte d'un diagnòstic més específic i més concret. És a

¹ Co Vegeu, sobre la realitat de l'educació de les Illes Balears, les obres següents:

— March Cerdà, M. X. (dir.) (2004). *Anuari de l'educació de les Illes Balears*. Palma: Fundació Guillem Cifre de Colonya.
— Consell Econòmic i Social (2003). *Memòria del CES 2003 sobre l'economia, el treball i la societat de les Illes Balears*. Palma: Consell Econòmic i Social. Pàg. 437- 468.
— CRE/Sa Nostra (2004). *Informe econòmic i social de les Illes Balears*. Palma: Caixa de Balears, Sa Nostra.

dir, es tracta de saber quin tipus d'alumnes afecten els problemes de rendiment escolar, a quina classe social i econòmica pertanyen, de quins països procedeixen, a quines escoles —públiques, concertades o privades— assisteixen, quin és el seu gènere, en quines zones —urbanes, turístiques, residencials o rurals— habiten, quin és el nivell cultural i educatiu de les seves famílies, quines expectatives familiars es tenen sobre l'educació i la formació, quina és la política educativa dels diversos governs autonòmics o quin és el nivell de cohesió social existent, etc.

Efectivament, una anàlisi més concreta i més micro d'aquestes dades no sols ens donaria una visió més real d'aquests resultats, sinó, i sobretot, ens facilitaria prendre les decisions adequades i específiques, saber en què i on s'han d'invertir els diners de l'educació de forma prioritària, ja que, si bé és important la quantitat que es gasta, resulta més fonamental saber en què es gasta i com es gasta, quin tipus d'accions pedagògiques i socials cal dur a terme, quins programes cal implantar en determinades zones i escoles, quin professorat i altres professionals són necessaris per dur a terme intervencions eficaces, el tipus de formació inicial i permanent per al professorat, etc. Aquestes, i d'altres, són les qüestions que cal posar en marxa en el marc d'una política educativa integral, estable, consensuada, rigorosa, de qualitat i equitativa.

La segona reflexió que cal tenir en compte és que l'informe PISA només mesura un tipus de resultats, un tipus de coneixements. I els coneixements que els escolars actuals tenen van més enllà del que analitza l'esmentat informe. Tot i que el que mesura la dita avaluació és transcendental, és evident que els coneixements que tenen els estudiants actuals són, també, d'un altre tipus, són una expressió d'un món diferent, de la tecnologia que ens domina, dels nous llenguatges de la nostra època, d'una societat distinta. Per tant, PISA no mesura, i tampoc no ho pretén, tots els coneixements que tenen els nostres escolars. En aquest sentit, cal que es tingui en compte que l'escola, malgrat la seva significació per a la democratització de l'educació i del coneixement, no és l'única institució educativa i de transmissió de coneixements. Efectivament, tot i la transcendència que té i tindrà la institució escolar, és evident que actualment els centres i les institucions que produeixen i comuniquen coneixements s'han multiplicat de forma important. Per tant, la política de democratització i generalització del coneixement no es pot centrar només sobre l'escola; cal tenir en compte altres institucions, mecanismes, entitats, etc. per evitar que la fractura social pel coneixement pugui descohesionar la societat.

Tanmateix, tot i la preocupació social que, amb raó, han produït aquests resultats, és important evitar les visions apocalíptiques, les visions interessadament pessimistes; cal saber combinar el pessimisme d'algunes dades, amb l'optimisme que, malgrat tot, la cosa avança, i el nivell educatiu de la societat s'incrementa, que cap temps passat era millor educativament, malgrat no estiguem en el millor dels mons educatius. La política de generalització i de democratització de l'educació és, a pesar de tot, un dels instruments més potents que s'han posat en marxa; si incloure tothom dins l'educació fou l'objectiu sobre el qual varen començar a treballar, des de posicions distintes, els il·lustrats, els institucionistes, els reformadors socials, els moviments socialistes, etc. avui l'objectiu és que aquesta política inclusiva de l'educació sigui de qualitat, equitativa i per a tothom. D'aquí que els resultats com els de PISA hagin de servir com una oportunitat per seguir millorant l'educació, no com un simple pretext per crear un estat d'opinió negativa sobre l'educació —bàsicament la pública— i el que l'envolta en el si de la comunitat educativa i de la societat. En educació, i malgrat sembli gairebé impossible, també hi ha resultats positius.

Si els resultats de l'informe PISA respecte de l'Estat espanyol foren realment millorables, és evident que la realitat educativa de les Illes Balears no és millor, sinó al contrari; efectivament, els indicadors de rendiment educatiu, d'abandonament escolar, de fracàs escolar o de qualitat educativa a la comunitat autònoma de les Illes Balears són, en aquest sentit, més preocupants dels que es donen en el conjunt de l'Estat espanyol. Per tant, als déficits estructurals del sistema educatiu, als problemes quantitatius d'escolarització, s'hi han d'afegir els problemes qualitius o de rendiment que caracteritzen la realitat educativa de les Balears.

Tanmateix, una qüestió que en funció de l'informe PISA s'ha posat de manifest és la recerca de culpabilitats; des d'aquesta perspectiva, i per part de determinats sectors socials i educatius, la LOGSE ha estat la principal causant d'aquests resultats que situen el nostre alumnat de quinze anys per sota la mitjana europea de forma lleugera. I la qüestió resulta, tal com s'ha posat de manifest, més complexa, ja que els factors que defineixen els resultats tenen a veure amb molts de factors; la reducció a un sol factor, sigui quin sigui, no sols suposa un enfocament fals del problema, sinó que impedeix la millora real de la situació educativa, ja que només, a partir d'una bona anàlisi de la realitat educativa, es podem plantejar les solucions més adients. Per tant, PISA és un indicador que qualque cosa no funciona, que els mètodes no són adequats, que la inversió educativa és millorable, que la formació del professorat ha de canviar, que els alumnes han de canviar la seva conducta, que les famílies s'han d'implicar més en l'educació dels seus fills, que la societat s'ha de preocupar més de l'educació, que els centres han de tenir més autonomia, que les ràtios han de disminuir, que els currículums educatius s'han de flexibilitzar, que els poders públics han de demostrar més voluntat política en temes d'educació, etc. I a les Illes Balears les qüestions educatives que cal millorar són moltes, són significativament importants.

Tanmateix, el que ha resultat significatiu en relació amb els resultats de PISA ha estat i és la «mitificació» del model educatiu de Finlàndia; efectivament, sembla com si, de cop i volta, s'hagi descobert la pedra filosofal per resoldre els diversos problemes educatius que tenen diversos països, entre els quals cal destacar Espanya, i també les Illes Balears. Però els resultats de PISA a Finlàndia no són ni fruit de la casualitat ni de les improvisacions, el model educatiu de Finlàndia s'ha de relacionar amb altres aspectes socials, polítics, tecnològics o històrics. Així, en aquest sentit, s'ha d'assenyalar, per exemple, que l'informe Innocenti Report Card del 2005 sobre la pobresa infantil en els països rics planteja que Dinamarca i Finlàndia encapçalen la taula classificatòria de pobresa infantil amb taxes menors del 3%; i això demostra que el nivell de cohesió social, de vertebració social, de benestar social de la societat finlandesa és molt important i explica moltes coses. **En qualsevol cas, cal tenir en compte que Finlàndia té un sistema escolar en què la pedra angular és el professor, en què el professorat té un sou superior a l'espanyol, en què el professor és considerat com un dels professionals més importants de la societat, en què la formació del professorat resulta fonamental, en què la lectura és més important que la televisió, en què la solidaritat està per damunt la competitivitat entre els estudiants, en què la inversió en educació és prou important, en què la gratuïtat del sistema educatiu és absoluta, en què es creu en l'educació, en la innovació, en les noves tecnologies... Tot i que no es tracta de mitificar cap sistema educatiu, el més important és aprendre dels factors d'èxit que el sistema educatiu finlandès ha demostrat a través dels indicadors de PISA o d'altres indicadors educatius.**

4) Un quart element de reflexió té que veure amb els resultats de l'informe PISA, em referesc al fracàs escolar. **Des d'aquesta perspectiva, el que resulta evident és que es tracta d'un tema recurrent a l'hora d'abordar reformes educatives, a l'hora de la presentació de resultats estadístics o a l'hora, dins la literatura i el debat pedagògic, de l'aparició de determinades obres que fan d'aquesta temàtica un element transcendental.** Amb tot, s'equivoquen els qui pensen que el mal anomenat fracàs escolar és un problema recent, que és una qüestió que es planteja, fonamentalment, al nostre país o que és un tema que s'ha de relacionar amb la LOGSE o qualsevol altra llei educativa. La realitat educativa, encara que alguns tendeixen a simplificar-la, resulta més complexa.

Tanmateix, és evident que, quan l'escola comença a expandir-se i a generalitzar-se als països més desenvolupats, es constata que aquest creixement quantitatiu planteja ja problemes estructurals, problemes d'adaptació a les demandes de la societat, problemes de finançament o problemes de rendiment escolar, tant des d'una perspectiva global, com des d'una perspectiva individual. I davant aquesta realitat crítica, és evident que és important no realitzar ni dur a terme un discurs apocalíptic, ni un discurs pessimista, ni un discurs alarmista que tendeixi a mitificar el passat. Èxit i fracàs escolar, creixement i crisi de l'educació, van junts des del moment en què es va dur a terme el procés d'institucionalització de l'educació; es tracta de construccions educatives fetes d'acord amb la mateixa evolució social i pedagògica.

D'acord amb aquest plantejament, és important tenir en compte, d'una banda, les diverses manifestacions del fracàs escolar, però, d'altra banda, cal parlar dels factors que expliquen la realitat d'aquesta realitat negativa del sistema educatiu. Així, en primer lloc, cal fer referència a un informe de l'OCDE² sobre el fracàs escolar que ens pot ajudar a definir, de forma més precisa, clara i complexa, aquest concepte; una conceptualització que parteix del fet que el baix rendiment escolar s'ha de considerar com un procés, més que com un resultat atribuïble només a variables institucionals, socials o individuals. En aquesta perspectiva, l'esmentat informe assenyala l'existència de tres manifestacions sobre el fracàs escolar: 1) La primera d'aquestes manifestacions, que es presenta durant l'etapa de l'educació obligatòria, es concreta quan el rendiment de l'alumne és significativament inferior a la mitjana o quan aquest ha de repetir un any escolar (quan la legislació de cada país així ho obliga). 2) La segona d'aquestes manifestacions es concreta quan es produeix l'abandonament de l'estudiant abans d'acabar l'educació obligatòria o quan acaba els estudis sense obtenir el certificat corresponent. 3) I la tercera d'aquestes manifestacions es produeix quan es demostren de forma pràctica les dificultats i els entrebancs que per a la integració al mercat de treball presenten els estudiants que no tenen els coneixements i les competències necessaris que haurien d'haver obtingut dins l'etapa de l'educació obligatòria. Es tracta, doncs, d'una conceptualització del fracàs escolar que té, des del meu punt de vista, un seguit d'aspectes positius: en primer lloc, perquè defineix de forma clara el que s'entén per fracàs escolar; en segon lloc, perquè amb aquesta conceptualització es pot fer una aproximació estadística a la realitat d'aquesta problemàtica educativa dife-

² OCDE (1998). *Overcoming failure at school*. París: OCDE.

rencial; en tercer lloc, perquè, amb aquesta conceptualització, es posa de manifest l'existència de diferents tipus i lectures del fracàs escolar; en quart lloc, perquè podem identificar les àrees en què es produeix una baixada del rendiment educatiu; en cinquè lloc, perquè aquesta «classificació» del fracàs escolar permet una anàlisi de les seves causes de forma específica, completa i integral, i, finalment, és evident que aquesta tipificació diferencial del fracàs escolar posa les bases de la política integral i sectorial que s'ha de dur a terme per tal de disminuir aquesta problemàtica educativa. Amb tot, també és necessari afegir a aquesta conceptualització dues noves aportacions a la definició del fracàs escolar;³ així, cal fer referència als alumnes que fracassen perquè no s'adapten a les normes del centre i que són qualificats de conflictius, violents, mandrosos, mal educats, renouers, etc.; es tracta d'alumnes que solen passar a incrementar el nombre d'alumnes que fracassen i que, en els darrers anys, s'està incrementant de forma significativa. Però, també, la realitat del fracàs escolar s'està manifestant en la destrucció de l'autoestima de determinats alumnes; es tracta d'un grup d'alumnes que, per raons diverses, solen presentar unes característiques personals de desànim, de desmoralització o d'apatia; una situació, doncs, de baixa autoestima de determinats grups d'alumnes que té una important traducció des de la perspectiva del rendiment escolar.

En qualsevol cas, el que resulta evident és que la necessitat de precisar el concepte de fracàs escolar no és una qüestió nominal o formal, sinó que resulta fonamental no sols per conèixer i comprendre aquest fenomen educatiu, sinó que és fonamental a l'hora de cercar les propostes de solucions a aquesta important i significativa problemàtica educativa. Des d'aquesta òptica, és evident que aquesta conceptualització que hem realitzat sobre el fracàs escolar implica l'obligatorietat de saber els factors, els enfocaments, els models i les causes que han possibilitat l'existència d'aquesta situació de fracàs escolar, de fracàs educatiu. En qualsevol cas, i al marge de la visió unilateral de cada enfocament explicatiu del fracàs escolar, el que cal destacar és el procés de complexificació en l'explicació del fracàs escolar. I aquesta visió complexa del fracàs escolar és, al nostre entendre, una forma excel·lent de poder abordar solucions integrals a aquesta problemàtica educativa individual i social.

Així doncs, tot i que no resulta fàcil donar una visió rigorosa sobre el fracàs escolar, actualment hi ha una tendència progressiva a la utilització d'un model multinivell o multivariable per poder donar una explicació i una interpretació adequada del fracàs escolar; una interpretació que ens doni elements per saber si aquest fracàs escolar es deu al treball dels professors, a la falta de recursos, a la manca de motivació o d'interès dels estudiants, als valors socials imperants dins una societat específica, a les expectatives familiars, a les característiques dels alumnes, al tipus de centre educatiu, o al nivell de cohesió social. A l'esmentat informe de l'OCDE sobre el fracàs escolar s'assenyala que aquest és el producte de la interacció de tres tipus de variables: a) les psicològiques, que fan referència als factors cognitius i psicoafectius; b) les socioculturals, que fan referència al context social dels alumnes i a les característiques de la seva família, i c) les institucionals, que fan referència a l'escola, als mètodes d'ensenyament utilitzats, al currículum o a la manca de recursos pedagògics. Per tant, el fracàs escolar només es pot entendre des d'una perspectiva multidimensional. Així, amb aquest enfocament multidimensional, ens interessa saber quins alumnes no superen els seus

³ Puig Rovira, J. M. «Educación en valores y fracaso escolar», al llibre d'A. Marchesi i C. Hernández (coords.) (2003). *El fracaso escolar: una perspectiva internacional*. Madrid. Alianza. Pàg. 83-88.

estudis? de quins països? quin és el seu gènere? a quina classe social pertanyen? quines són les característiques de les seves famílies? pertanyen a la categoria d'immigrants? on viuen? a quin tipus de centre assisteixen? quin és el PIB destinat a educació per part de cada país? quina política educativa s'està duent a terme? quina autonomia tenen els centres? en quines àrees escolars es fracassa? etc. Es tracta de tenir una radiografia, un diagnòstic real del problema, lluny d'abstraccions i de generalitats que en el fons no aporten gairebé res.

Amb tot, és evident que, de les diverses variables que intervenen sobre el fracàs escolar, la referència a una o a una altra s'ha de comprendre en funció dels contextos socials específics en què es produeix aquesta problemàtica educativa, de caire personal, de centre, de grup social o de context social o familiar. Per exemple, és evident que el fracàs escolar a les Illes Balears —i totes les altres variables que defineixen la nostra situació educativa— s'ha d'explicar en funció del model econòmic imperant a la nostra comunitat, a la poca importància que ha tingut l'educació o la formació en el desenvolupament econòmic social o individual, al retard de les Illes Balears en el procés d'institucionalització d'un sistema educatiu modern, generalitzat i equitatiu, a la importància i als efectes educatius que han tingut a les Illes Balears els moviments migratoris, abans des de la Península o ara des de països sud-americans, del nord d'Àfrica o centreeuropeus, als problemes de finançament de l'educació a la comunitat autònoma, amb tot el que aquest fet implica a nivell macro o a nivell de la vida de cada centre, a la desigual escolarització entre l'escola pública o l'escola concertada en relació amb els diferents problemes socioeducatius, a la manca d'un professorat estable i amb una formació adequada als nous problemes educatius o d'altres problemes generals de l'educació a Espanya. Tanmateix, el que resulta evident és la necessitat de tenir una informació actualitzada sobre la realitat del fracàs escolar per centres, per zones, per tipus d'alumnes, per nivells educatius o per àrees curriculars.

El coneixement d'aquesta realitat escolar és fonamental per amortir les conseqüències que aquesta problemàtica pot tenir en l'autoestima dels estudiants, en la moral dels docents, en el desconcert de la comunitat educativa, en la segregació social o escolar dels fracassats, en l'existència de visions negatives de centres educatius, en la visió social pessimista i apocalíptica de l'escola, en la posada en marxa de reformes educatives equivocades, en el desenvolupament econòmic, en la cohesió social, etc. El fracàs escolar, i aquesta és una qüestió prou important, pot tenir i té significatives conseqüències a tots els nivells, la qual cosa obliga a tenir un coneixement acurat i precís de la seva realitat, a posar en marxa polítiques preventives adequades i a desenvolupar els mecanismes que impedeixin la cronificació del problema, o el pitjor, la institucionalització d'una exclusió social i escolar permanent.

Tanmateix, en relació amb el discurs sobre el fracàs escolar, cal tenir en compte, des del meu punt de vista, dos elements fonamentals: **en primer lloc, el fracàs escolar no és un fet inevitable; el fracàs escolar té solució, té solucions; el fracàs escolar necessita la posada en marxa d'un important nombre de mesures educatives que vagin a l'arrel del problema, mesures concretes, mesures de vida quotidiana, mesures que resolguin situacions específiques.** Per tant, cal rebutjar els missatges que donen per perduda aquesta batalla educativa. I en segon lloc, pensam que **seria important instaurar un nou discurs social sobre el mal anomenat, però real, fracàs escolar, en el sentit que el fracàs escolar no és el que caracteritza tota la realitat de l'educació; que el sistema educatiu està, també, ple d'èxits edu-**

catius de caire individual, de caire institucional o de caire social; que cal abandonar, doncs, tant el discurs apocalíptic, com el discurs conformista sobre la realitat educativa actual. Cal insistir en la idea que guanyar la batalla del fracàs escolar és possible i necessari; que cal guanyar aquesta batalla per poder abordar, amb garanties d'èxit, els desafiaments i els reptes que la societat del coneixement, que la nova societat del segle XXI planteja a l'educació.

5) Un cinquè element fa referència al plantejament de si poden tenir èxit les reformes educatives en uns moments polítics en què Espanya se situa en una situació de debats, de canvis legislatius importants. Així, en aquest sentit, hom pot afirmar que la història de l'educació, les experiències educatives existents i la mateixa realitat escolar quotidiana ens demostren que les reformes legislatives no són el factor més important a l'hora d'aconseguir èxits educatius significatius. S. M. Saranson, des del context nord-americà i en una obra publicada a principi dels anys noranta, ja posava de manifest el previsible fracàs de les reformes educatives i donava un missatge prou clar als legisladors i als reformadors educatius: en el fons la majoria de les reformes educatives fracassen perquè estan mal plantejades i més mal aplicades, ja que només se solen preocupar de millorar l'aprenentatge dels alumnes, la qual cosa és fonamental, però s'obliden dels factors que ho possibiliten, és a dir, dels professors, de la comunitat educativa, del funcionament de l'escola, de les relacions entre l'escola i les famílies, de l'escola i la societat, dels recursos econòmics, etc. **En qualsevol cas, seria necessari rebaixar les expectatives dels qui confien en excés en els canvis legislatius per poder dur a terme reformes educatives eficaces, o dels qui donen tota la responsabilitat de l'educació a la institució escolar, ignorant els mitjans i les institucions que també ensenyen i eduquen.**

Està condemnada, doncs, la LOE al fracàs? Tot i que no es tracta de fer futuribles i previsions sobre una qüestió complexa, considero necessari fer un seguit de reflexions a l'entorn de les condicions necessàries per poder assolir una millora real dels resultats educatius a tots els nivells. Unes reflexions que parteixen d'un punt de partida important: les dificultats reals per fer un pacte polític en relació amb l'esmentada LOE, un projecte de llei que, des del meu punt de vista, es vol situar, tant des d'una perspectiva política com pedagògica, entre la LOGSE i la LOCE, modificant les qüestions que s'han demostrat ineficaces, discriminadores o poc realistes. Però, malgrat aquest intent de síntesi legislativa i pedagògica, la possibilitat d'arribar a un pacte entre la majoria dels grups polítics més significatius i les comunitats autònomes és poc probable, malgrat la seva necessitat, ja que és una condició prou important perquè les reformes educatives puguin assolir alguns dels seus objectius i tenir una continuïtat mínima.

En tot cas, és evident que les reformes educatives s'han de fonamentar sobre un diagnòstic seriós i profund de la realitat educativa que es vol modificar, posant de manifest els punts febles i els punts forts del sistema escolar, les seves causes i les propostes de millora. Tanmateix, almenys al nostre país, hi ha una certa tendència a fer anàlisis catastrofistes i apocalíptiques sobre l'educació, utilitzant indicadors parcials i negatius i donant un missatge excessivament pessimista sobre un tema d'una gran complexitat; fins i tot hom pot dir que a vegades hi ha una tendència a exagerar negativament la situació per tal de justificar la reforma educativa plantejada. No es tracta d'amagar la realitat, però sí de comunicar, també, els missatges positius i els èxits escolars que dins l'educació, també, hi ha. I aquesta tendència a donar missatges negatius no sols és quelcom de caràcter macro-educatiu, sinó que es demostra, en general, en el fet que els pares se solen preocupar quan les coses

no van gaire bé als seus fills, en el fet que els professors solen informar els pares quan els alumnes tenen problemes de rendiment o de conducta, o que només es posen de manifest als estudiants els punts en què fallen, o que només s'informa del que no va bé en els centres educatius... Cal, en la meua opinió, crear una atmosfera i una cultura més positives en relació amb l'educació, intentant incrementar l'autoestima de tots els sectors de la comunitat educativa, com a factor que pot possibilitar un bon punt de partida en la realització de reformes educatives.

Per tant, les reformes educatives necessiten, perquè siguin reeixides, la recerca de les màximes complicitats entre tots els membres implicats dins l'educació. I això significa que els actors reals de les reformes educatives —professorat, pares i mares, estudiants, equips directius, etc.— assumeixin més protagonisme, més responsabilitat a l'hora de prendre decisions educatives. Unes decisions educatives que impliquen l'aposta per una autonomia real dels centres a nivell organitzatiu, pedagògic i financer, la consecució d'una professionalització de la direcció dels centres educatius, la formació permanent dels docents a partir de les necessitats i demandes del professorat de les mateixes escoles, la definició del consell escolar del centre, entre altres funcions, com a òrgan de rendició de comptes i d'avaluació dels resultats educatius obtinguts, el suport real de l'administració autonòmica, central i municipal a aquesta descentralització amb compromisos, recursos i confiança, etc. Només des de la complicitat i l'assumpció de responsabilitats hom pot implicar una gran majoria en les reformes educatives, que són reals i profundes, quan són lentes, quotidianes i progressives.

Però les reformes educatives necessiten, tal com s'ha dit fins a l'extenuació, recursos econòmics suficients, sense mitificar els percentatges o els indicadors financers de referència. No es tracta, només, d'incrementar recursos de forma progressiva per part de totes les administracions implicades; es tracta, fonamentalment, de saber en què es gasta, com es gasta i qui ho gasta. Aquesta és una qüestió fonamental que necessita concretar-se a través d'un procés de discriminació positiva als centres que plantegin unes necessitats més evidents, en el context d'un finançament mínim i suficient per a tots els centres sostinguts amb fons públics. Amb tot, totes aquestes condicions, i d'altres que resultaria molt llarg comentar, també necessiten un lideratge clar per part de les administracions responsables de l'educació; un lideratge capaç de trencar l'escepticisme que existeix actualment quan es parla de reformes educatives en el si de la comunitat educativa i de la societat en general. Cal passar de les paraules als fets, intentant generar la confiança que l'educació necessita, començant a canviar i a millorar, d'entrada, la vida quotidiana dels centres educatius.

Tanmateix, un element que cal tenir en compte a l'hora de reflexionar sobre les reformes educatives fa referència a l'excessiva importància que es dona a la institució escolar tant des de la perspectiva de transmissora de coneixements —ignorant altres institucions educatives i socials— com des de la perspectiva de transmissora de valors morals, d'idees, de pensaments, d'ideologia. Sense negar la capacitat d'influència de l'escola, és evident que existeixen altres mecanismes d'educació, de comunicació, de transmissió d'idees i pensaments, etc. Per tant, a l'escola se li ha de donar el rol que li correspon, que és molt, però no il·limitat, cal «simplificar» la resposta educativa, intentant que la societat tingui clar l'encàrrec que dona a l'escola. Un encàrrec clar, dins una societat complexa, però que necessita institucions que sàpiguen el que se n'espera. És una forma que tots els components de la institució escolar tinguin clar les seves funcions, que la societat sàpiga el que se n'espera, el que se li pot demanar. Aquests són elements bàsics a l'hora d'abordar la reforma educativa.

6) Un altre element de reflexió fa referència a les implicacions micropolítiques de la reforma de la LOCE, d'acord amb els documents i el projecte de llei orgànica de l'educació del Ministeri d'Educació i Ciència; una reforma que, malgrat les polèmiques polítiques, pedagògiques i constitucionals, serà parcial, modificant-se les qüestions més polèmiques —la definició del caràcter educatiu de l'educació infantil de zero a tres anys, la supressió dels itineraris educatius de l'ESO, l'existència d'una única prova d'accés a la universitat amb posterioritat a la finalització del batxillerat, la introducció qüestionada d'una nova àrea d'educació de la ciutadania, el caràcter no computable de l'ensenyament confessional de la religió a efectes acadèmics, per a l'accés a la universitat i per a la concessió de beques...—; es tracta d'aconseguir, segons sembla, el màxim consens en la definició del sistema educatiu en una societat plural i un Estat descentralitzat políticament en matèria d'educació. Un objectiu desitjable, necessari i imprescindible, però, de moment inviable.

No hi ha cap dubte, doncs, que el sistema educatiu necessita acords fonamentals que impedeixin que els canvis de govern suposin modificacions profundes de la política i la legislació escolar, amb tot el que aquest fet sempre implica de desorientació i desmoralització dins la comunitat educativa, entre el professorat, les famílies i els estudiants. Els sistemes escolars necessiten canvis permanents i progressius, però no reformes profundes en funció de conjuntures concretes, que al final no sols no arriben a bon port, sinó que tenen efectes perjudicials i contradictoris en els resultats educatius, tant des d'una perspectiva individual com des d'una perspectiva global.

I les raons per matisar i relativitzar l'èxit de les grans reformes educatives de caràcter macro i estructural són diverses: 1) L'escola, encara que hom accepti la seva funció de reproducció social, ja no és el mecanisme més important ni únic per dur a terme aquesta funció, sobretot en les societats postindustrials. 2) L'escola té, malgrat tot, una significativa autonomia en relació amb el sistema social i polític; els simples canvis legislatius, de programes, de continguts, etc. no impliquen la materialització real dels objectius proposats. 3) La mateixa existència, dins Espanya, de distintes comunitats autònomes amb competències educatives i amb governs de signe polític diferent dona a la institució escolar dinàmiques diferenciades a nivell de funcionament i d'objectius. 4) La dinàmica de les escoles, en funció de la seva dependència, de la composició de la comunitat educativa, del tipus de professorat, de la situació geogràfica, de la seva tradició històrica, etc., construeix realitats plurals i diferenciades i en què la vida real i funcional de cada centre és fonamental. És a dir, la dinàmica de cada institució escolar és, la majoria de vegades, distinta de la dinàmica legislativa i programàtica que li marquen els poders públics.

Així doncs, tot i la importància i la necessitat de tenir unes línies coherents, clares, flexibles i amb continuïtat de política educativa pública, la política escolar dels poders públics ha d'incidir cada vegada més en les qüestions micros, en la realitat de cada centre, en la seva vida quotidiana, en el tractament diferencial —que no desigual— dels centres, en l'increment de l'autonomia pedagògica, econòmica i organitzativa de les escoles, en la dotació dels recursos adequats a les seves necessitats reals i a la diversitat del seu alumnat, en la desburocratització des de la perspectiva de la presa de decisions, en la posada en marxa dels controls i de les supervisions a posteriori, en la flexibilització en l'aplicació dels currículums que han d'ésser de mínims, en la desreglamentació oficial de la vida dels centres, en l'existència d'unes plantilles de professors i de recursos humans adequats a la realitat social i educativa de cada centre, en la posada en marxa dels mecanismes de responsabilització dels equips directius dels centres, en l'existència de projectes educatius de centre reals, clars

i no burocràtics, en una major implicació conveniada dels ajuntaments, etc. És l'hora, doncs, de les reformes educatives consensuades, racionals, flexibles i desburocratitzades, però, sobretot, és l'hora de la micropolítica escolar, de l'autonomia real dels centres, de donar importància a la seva vida quotidiana, de la preocupació pel seu dia a dia. **Aquests han d'ésser, per tant, els grans objectius de la reforma educativa: la dignificació i la consideració de la micropolítica escolar, la consecució de la qualitat i de l'equitat educativa i social concreta i la resolució dels problemes de cada dia. Hauria d'ésser, per tant, el temps de les reformes educatives reals i quotidianes.**

7) En un dels apartats d'aquesta introducció es feia una referència a les relacions entre l'estructura del sistema educatiu i la societat del coneixement; en el context d'aquestes relacions hem de fer una reflexió important sobre la qüestió universitària de les Illes Balears i les seves característiques fonamentals. Així, una de les característiques diferencials de la comunitat autònoma de les Illes Balears pel que fa a l'àmbit universitari és l'existència d'una única universitat presencial pública; amb tot, cal fer referència a l'existència d'escoles universitàries adscrites a la UIB, com són la de Relacions Laborals, la de Magisteri Alberta Jiménez, la de Turisme del Consell d'Eivissa i Formentera o les Felipe Moreno a Mallorca i a Menorca; a la UIB i a aquests centres universitaris s'hi ha d'afegir el Centre Associat de la UNED a les Illes Balears, amb seus a Palma, a Menorca i a Eivissa, que compten amb el suport institucional i financer dels Consells de Mallorca, de Menorca i d'Eivissa-Formentera, però no amb el del Govern de les Illes Balears que només té transferida la política universitària en relació amb la UIB. A més, també, cal fer referència a la presència de la UOC, ja que hi ha un nombre significatiu d'estudiants de les Illes Balears que estan matriculats a diversos estudis d'aquesta universitat virtual. A tots aquests centres adscrits i universitats s'hi ha d'afegir un projecte d'universitat privada que, d'acord amb informacions aparegudes a la premsa, està en procés de tramitació administrativa i política per part de la Conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears a nivell del Consell de Coordinació Universitària.

Per tant, les Illes Balears es caracteritzen, cada vegada més, pel fet de tenir una oferta universitària més plural, malgrat el fet que només existeixi una sola universitat presencial, una situació que té possibilitats de canviar en el futur. Tanmateix, també cal fer referència a un fet significatiu que caracteritza la nostra realitat universitària: ens referim a un nombre estable d'estudiants que cada any elegeixen altres universitats de l'estat per poder desenvolupar els seus estudis universitaris; tot i que el nombre d'estudiants universitaris que demanen trasllat a altres universitats espanyoles és d'uns set-cents anuals, s'ha d'assenyalar que una part estudien titulacions que són presents a la UIB. Es tracta d'un fet que es manté constant al llarg dels anys i que és important analitzar.

Amb tot, en el marc d'aquestes línies generals, les característiques específiques de la situació universitària de les Illes Balears són, a grans trets, les següents:

- 1) En primer lloc, cal fer referència a la caracterització de la realitat universitària de les Illes Balears, des de la perspectiva de la presència de la UIB, de la UNED i de la UOC en el si de la societat de les Illes Balears. Efectivament, en aquesta perspectiva, cal tenir en compte les diverses funcions de les tres esmentades universitats; així, si la UIB presenta unes funcions a l'àmbit

docent, investigador i d'extensió cultural universitària, tant la UNED com la UOC es caracteritzen, bàsicament o quasi exclusivament, per la seva funció docent, essent gairebé inexistent la seva funció investigadora o de projecció cultural. I aquest fet és important si hom té en compte el nivell de resposta de les dites universitats a les necessitats socials, econòmiques, professionals, d'innovació, culturals o de transferència del coneixement de la societat de les Illes Balears. No es tracta, en qualsevol cas, d'una valoració, sinó, fonamentalment, d'una descripció d'una realitat, que és bàsica a l'hora de fer una avaluació seriosa, rigorosa i científica de les dites universitats, des de la perspectiva del seu impacte. En aquest sentit, seria necessari dur a terme una avaluació global de les dites universitats d'acord amb els estàndards de qualitat i d'excel·lència universitària que s'utilitzen per part de les agències universitàries. Seria, en aquest sentit, un bon instrument perquè la societat de les Illes Balears fes una anàlisi seriosa de les tasques realitzades per les dites universitats.

- 2) En segon lloc, cal fer referència a un fet que, si bé és comú per a tot l'Estat espanyol, és important des de la perspectiva de la realitat actual i del futur del sistema universitari balear; ens referim a la construcció de l'espai europeu d'ensenyament superior i de recerca amb totes les seves conseqüències des de la perspectiva de les titulacions que es vol implantar, de la posada en marxa dels crèdits europeus, de l'impuls de la mobilitat universitària o de l'aposta per la qualitat universitària. Tot i que les directrius generals de la construcció de l'espai europeu d'ensenyament superior depenen, fonamentalment, del Ministeri d'Educació i Ciència, és evident que la comunitat autònoma i la mateixa UIB tindran i han de tenir un paper fonamental en la definició de les noves titulacions o en la posada en marxa de la nova metodologia d'ensenyament-aprenentatge. En aquest sentit, s'ha d'assenyalar l'existència d'un seguit d'actuacions que, tot i la seva timidesa, s'han d'emmarcar en aquest procés de construcció de la convergència universitària europea. Unes iniciatives que durant els propers cursos s'hauran de reforçar amb més intensitat de forma important i significativa. Tanmateix, és evident que un procés com el de la construcció de l'espai europeu d'ensenyament superior necessita un seguit d'elements per part de les diverses administracions implicades (Ministeri d'Educació i Ciència, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears i Universitat de les Illes Balears): criteris clars, lideratges forts, temporalització adequada, voluntat política, complicitat en el si de la comunitat universitària, recursos, etc. Tot i que l'objectiu d'aquest apartat no és fer una anàlisi crítica del procés seguit fins ara, és evident que algunes de les decisions equivocades preses per l'administració central, el silenci o la indefinició de l'autònoma o algunes propostes realitzades per part de la UIB no contribueixen a definir en camí que cal seguir en el procés de construcció d'aquest espai d'ensenyament superior.
- 3) En tercer lloc, tot i que segueix essent un fet demostrat que les Illes Balears tenen una baixa taxa d'estudiants universitaris i d'educació secundària postobligatòria, s'han de ressenyar els lleugers canvis que es comencen a constatar en el sentit que el nombre d'estudiants universitaris o de formació professional comença a incrementar-se, malgrat sigui de forma lleugera; un increment lleuger, però que s'ha de contextualitzar en el marc d'una tendència, la qual cosa és el més significatiu. I és significatiu en una comunitat com la nostra, en què trobam una gran contradicció entre el creixement econòmic existent i el nivell de desenvolupament humà —que té l'educació i la formació com un dels indicadors més importants—, la qual cosa pot tenir en el futur efectes negatius per al desenvolupament integral de les Balears. En aquest context, cal parlar de les cau-

ses d'aquest canvi de tendència que s'observa en el procés de creixement del nombre d'estudiants universitaris. Tot i que no hi ha cap estudi que expliqui aquest canvi tímid de tendència, pensam que cal tenir en compte un seguit de variables que ens ajudin a explicar aquesta realitat. En aquest context, cal parlar de tres grans factors: el primer factor explicatiu faria referència al baix nivell de creixement econòmic que en aquests darrers anys s'ha produït a les Illes Balears; un baix creixement econòmic que ha tingut conseqüències des de la perspectiva del mercat de treball, que ha deixat d'ésser tan dinàmic com anys anteriors; a més, el tipus d'oferta de treball pot estar implicant que determinades generacions hagin optat per una progressiva opció cap a l'estudi davant la realitat del mercat de treball. El segon factor està en relació amb la implantació, gairebé definitiva, de nous estudis durant la legislatura passada (cinc diplomatures i una llicenciatura), que han tingut una important demanda d'estudiants; en aquest sentit, cal fer referència al fet que durant la present legislatura, en el si de la UIB, no s'ha implantat cap nova titulació universitària oficial, només s'han posat en marxa títols propis de la UIB i s'han aprovat titulacions oficials per impartir a l'Escola Universitària Alberta Jiménez, adscrita a la UIB, que tenen a veure amb el periodisme i la comunicació audiovisual. I el tercer factor explicatiu agrupa totes les iniciatives de la UIB —o en col·laboració amb la Conselleria d'Educació— que han tingut com a objectiu fonamental la captació d'estudiants o la seva fidelització: ens referim a la millora de l'atenció de l'alumnat, l'aprovació d'itineraris en el si de les diverses titulacions oficials, l'aprovació de títols propis, la flexibilització introduïda en algunes titulacions, la flexibilització en la permanència dins la UIB o els primers resultats de la implantació del POTU (Programa d'Orientació i Transició a la Universitat) realitzat entre la Conselleria d'Educació i la mateixa UIB.

- 4) En quart lloc, i en relació amb les titulacions universitàries existents dins la UIB, caldria obrir una reflexió important en què participassin l'administració autonòmica, la societat balear a través de la seva representació en el si del Consell Social i la mateixa comunitat universitària. Efectivament, en uns moments en què s'està duent a terme una proposta de reforma de les titulacions universitàries de grau i de postgrau en funció del procés de convergència universitària, seria important reflexionar sobre el camí que cal seguir per part de la UIB en relació amb les noves titulacions que cal implantar en el futur immediat. Es tracta d'una qüestió fonamental sobre la qual no es pot improvisar i sobre la qual s'han de tenir criteris clars. Sense entrar a analitzar el procés que està duent el Consell de Coordinació Universitària del Ministeri d'Educació o els terminis per a la implantació dels estudis de postgrau —que s'han desregularitzat d'una forma excessiva—, és evident que el procés d'implantació de les noves titulacions universitàries en el si de la UIB necessita una metodologia clara, una temporalització delimitada, criteris racionals, científics, acadèmics, professionals i socials, una anàlisi dels recursos existents, una planificació de futur, consensos múltiples, perspectives a mitjà i a llarg termini. Es tracta, doncs, d'una qüestió fonamental per al futur de la UIB, que necessita una estratègia definida que no pot ésser aliena a l'estratègia econòmica, social, professional o cultural de la comunitat autònoma de les Illes Balears. No hi ha cap dubte, en aquest sentit, que els propers cursos seran fonamentals en la construcció d'aquesta nova arquitectura de noves titulacions europees. Es tracta, doncs, d'una oportunitat fonamental per poder fer les reformes que la UIB i que tot el sistema universitari espanyol necessiten per poder competir en un mercat universitari més obert.

- 5) En cinquè lloc, seria un error plantejar l'anàlisi del sistema universitari només des de la perspectiva del nombre d'estudiants, el seu creixement o la distribució per estudis. Efectivament, l'anàlisi del sistema universitari obliga a fer reflexions més plurals i extenses; ens referim a l'avaluació de la qualitat del professorat universitari, que segurament necessita una revisió funcional amb la finalitat que l'avaluació que realitzen els estudiants al professorat tingui unes repercussions determinades; ens referim a l'anàlisi de la inserció dels titulats universitaris dels diversos existents que podria realitzar l'AQUIB de forma periòdica; ens referim a la transferència real de coneixement a la societat a través dels diversos indicadors que es puguin construir respecte d'aquesta tercera gran funció de la universitat; ens referim a la formalització d'un sistema eficaç d'aprenentatge al llarg de tota la vida, de la creació de diplomes culturals, de la redefinició del paper de la UOM, etc. Es tracta, doncs, d'un procés d'anàlisi global del sistema universitari de les Illes Balears a través de la construcció d'un sistema d'indicadors que ens permetin conèixer la realitat universitària de les Illes Balears, i poder introduir els canvis necessaris per millorar la qualitat i la resposta a les necessitats socials i professionals existents.
- 6) Finalment, i en el marc de les reformes universitàries plantejades, sobre la convergència universitària europea o la legislació universitària, caldrà, també, introduir la reforma del finançament de la universitat. Tot i que, des del Consell de Coordinació Universitària s'ha obert un procés de reflexió sobre aquesta qüestió, és evident que es tracta d'un tema complex, ja que són diversos els aspectes que són objecte de debat: la quantia del finançament universitari, el model de finançament, la qüestió dels preus públics, la política de beques o d'ajuts universitaris, la política de rendició de comptes, el nivell d'autofinançament universitari, etc. Es tracta de qüestions que afecten tot el sistema universitari espanyol, però que necessiten una concreció a les Illes Balears. Efectivament, a pesar que hom no pot plantejar la qüestió del finançament universitari balear només en termes del percentatge del PIB de la comunitat autònoma, és evident que cal incrementar la quantia del finançament tenint en compte la progressivitat, els objectius del finançament, el seu nivell d'eficàcia i d'eficiència, el control dels resultats, etc. Aquesta qüestió del finançament és una temàtica que cal plantejar de forma seriosa i racional en el marc, també, del procés d'institucionalització de la societat del coneixement per a les Illes Balears.

Així doncs, si partim de la hipòtesi que el sistema universitari de les Illes Balears ha d'ésser un factor clau en el procés de vertebració de la societat del coneixement, és evident que ens trobam en una cruïlla en què cal saber el camí que cal seguir si hom vol tenir un nivell d'èxit significatiu, un nivell d'èxit important. **Així, s'ha d'assenyalar que la UIB es troba, en tant que universitat presencial, en tant que universitat que realitza les tres grans funcions universitàries de docència, de recerca i de transferència de coneixement, en una posició clau per poder exercir una posició hegemònica en la vertebració de la societat de les Illes Balears, des de la perspectiva del coneixement; efectivament, tot i que els reptes universitaris del futur són importants, és evident que la UIB té una important responsabilitat en el procés de liderar la construcció d'una societat del coneixement, oberta, innovadora, competitiva, capaç de mantenir el seu nivell de benestar social.**

- 8) Finalment, voldria posar de manifest que, malgrat els problemes d'escolarització i de finançament, els fracassos escolars i les baixes taxes d'escolarització postobligatòria, i tot el seguit de

qüestions que defineixen l'estat del sistema educatiu de les Illes Balears, el nivell educatiu global puja no amb la velocitat que voldríem ni en la forma, ni de forma totalment equitativa, però avança, i que, tal com he dit, cap temps educatiu passat no fou millor

Tanmateix l'actual situació socioeconòmica de les Illes Balears, amb especial esment al turisme, necessita un context diferent del que hi havia en el moment del boom turístic; un context social en què la formació i l'educació estiguin en el centre de la preocupació del nostre model socioeconòmic, en el centre del discurs polític i social, amb un increment de la inversió i la preocupació per la formació des de l'educació infantil fins a la universitat, passant per la formació professional i l'educació permanent. Un context social en què la recerca, el desenvolupament i la innovació siguin factors claus de competitivitat i de benestar. Les Illes Balears —l'administració autonòmica, les altres administracions públiques, totes les institucions educatives, la comunitat educativa en el seu conjunt, la societat civil...— necessiten fer un esforç important per tal de tenir una estructura i una política educatives més adequades als canvis necessaris en la política turística, als reptes de la societat del coneixement, i a la necessitat d'una societat cohesionada. La societat de les Illes Balears té debilitats socials, econòmiques, tecnològiques, territorials, culturals... per afrontar aquests reptes, però també té fortaleces, té actius importants, té una oportunitat clau per abordar aquest procés. **I l'educació ha d'ésser l'element estratègic perquè les Illes Balears s'hi incorporin i siguin realment una societat del coneixement. L'educació s'ha de situar en el centre de la preocupació política i social, per necessitat i convenciment.**

La conclusió és que estam davant un nou model de desenvolupament econòmic mundial que necessita la ciència i la tecnologia, una mà d'obra més qualificada, un lideratge empresarial clar i decidit, una escola que funcioni i unes institucions públiques i universitàries amb una estratègia prou clara i definida, cap a aquests canvis de l'actual model de desenvolupament econòmic. Les Illes Balears necessiten apostar per aquesta política, si hom vol seguir millorant el nivell de desenvolupament, de benestar i de qualitat de vida.